

Napok, évek, századok

Napok, évek, századok
Tanulmányok Almási Tibor
65. születésnapjára

Szerkesztette
Hunyadi Zsolt – Kőfalvi Tamás

SZTE Történeti Intézete és
Történelemtudományi Doktori Iskolája
Szeged, 2024

Kiadja a Szegedi Tudományegyetem
Történeti Intézete és Történelemtudományi Doktori Iskolája

A kötet megjelenését támogatta:
az SZTE BTK Történeti Intézete
és a Történelemtudományi Doktori Iskola
Medievisztika Doktori Programja

Szerkesztette:
Hunyadi Zsolt – Kőfalvi Tamás

Borítóterv: Virágh Ágnes
Kiadványszerkesztés: Ferwagner Péter Ákos
Nyomdai kivitelezés: Innovariant Nyomdaipari Kft., Algyő

ISBN 978-963-306-965-3

© Szerzők, 2024

© Szerkesztők, 2024

© SZTE BTK Történeti Intézete és Történelemtudományi Doktori Iskolája, 2024

Tartalomjegyzék

KŐFALVI TAMÁS Szubjektív köszöntő	9
BAGI DÁNIEL Játék a betűkkel: szójáték, gúny és irónia a Stájer rímes krónikában	13
BARABÁS GÁBOR János esztergomi érsek, a nem merániai – egy velünk élő genealógiai fikció	21
BÍRÓ GYÖNGYVÉR Egy <i>subcollector</i> pecsétnyomója Peregről.....	31
BLAZOVICH LÁSZLÓ A kétlépcsős bíró- és esküdtválasztás a középkori Alszegeден	49
C. TÓTH NORBERT Nemesi gyűlés Tordán az 1410-es években. Mikor és miért?	59
CSERNUS SÁNDOR Joinville tanúsága. „Ott voltam és tanúsítom” (Saumur 1241).....	75
ERDÉLYI ÁGNES <i>Navigare necesse est</i> . Collegium – College – Collège – Kollégium Hungarikum-e a „magyar kollégium”?	91
FONT MÁRTA Hunyadi Mátyás és III. Iván diplomáciai kapcsolatainak forrásairól	105
GALAMB GYÖRGY Tari László – egy 15. századi obszerváns ferences portréjához	119
B. HALÁSZ ÉVA A Máté nem Demeter ága és levéltárak	137
HALMÁGYI MIKLÓS Mennyit ért egy birtok és egy magyar úr szabadsága a 13. század végén? Békés vármegyei oklevél-problémák	149
T. HORVÁTH ÁGNES Változó valóság, irodalmi toposzok, intertextualitás Sidonius Apollinaris gasztronómiai közléseiben.....	165
HUNYADI ZSOLT A johannita nagymesteri hivatal anomáliái a kora újkorig	181
KATONA-KISS ATTILA A kunok néhány emléke a középkori Bihar vármegye területéről	191

KISS GERGELY	
Dauphiné, a hasznos szövetséges	
Magyarországi Beatrix 1296. évi házassági szerződéséhez	207
KORDÉ ZOLTÁN	
Hová lettek a székelyek és a besenyők? Kérdések és lehetséges	
válaszok az 1116. évi Olšava menti csata kapcsán	219
KOVÁCS SZILVIA	
Tajdula, az Arany Horda katunja és a keresztények patrónusa	237
KÓFALVI TAMÁS	
Az erdőgazdálkodás kezdetei Pécsváradon a 19. század elején	253
KÖVÉR LAJOS	
A Szent Liga magyarországi háborújának	
képes történelemkönyve 1688-ból	269
MÉSZÁROS F. ISTVÁN	
A rejtélyes Jeromos, avagy a Michelangelo-rajzok attribúcióiról	287
MIKÓ GÁBOR	
Egy átírás tanulságai –	
Porpác birtok 1329. évi határjárása a Zarka család levéltárában	297
MISLOVICS ERZSÉBET	
Szeged város levéltárának polgári törvényszéki jegyzőkönyveinek	
zsidó vonatkozású bejegyzései (1791–1847)	315
NOVÁK ÁDÁM	
A láthatatlan bárók	
Udvari méltóságviselők és pecsétjeik a varsói magyar okleveleken	331
PAPP SÁNDOR	
A középkori Magyar Királyság és az Oszmán Birodalom	
békeszerződései I. Mátyás, II. Mehmed és II. Bajezid idején	347
PETROVICS ISTVÁN	
Egy városbíró és egy plébános	
Újabb adatok Szeged középkori történetéhez.....	363
PIHURIK JUDIT	
A délvidéki „hideg napok” (1942. január) utóélete	375
PITI FERENC	
Az ecsedi Bátoriak egyezsége: 1364 – és 1369?	397
POLGÁR SZABOLCS	
Kitanok, alánok, Don	
A 14. századi krónikakompozíció egyik szöveghelyéhez.....	403
RÁBAI KRISZTINA	
Néhány észrevétel a gersei mészárlás kapcsán	415

SEBŐK FERENC

Megjegyzések Csák nembéli Ugrin fia Miklós országbíró oklevéladó
tevékenységéhez és az 1359–1360-as országbíróváltások történetéhez..425

SZÁNTÓ RICHÁRD

Az avar politikai és társadalmi struktúrák felbomlása
a 9. század elejétől a 860-as évekig.....435

SZÓCS TIBOR

Királyi nagyböjt Óbudán449

THOROCZKAY GÁBOR

A marxista történelemszemlélet
az Árpád-kori magyar történelem kutatásában.....467

TÓTH SÁNDOR LÁSZLÓ

Egy nevezetes magyar diadal:
a kacorlaki/sárkányszigeti kelepce (1587. augusztus)479

VESZPRÉMY LÁSZLÓ

Szent Lászlótól Batu kánig. A László-legenda metamorfózisai495

WEISZ BOGLÁRKA

Garasverés I. Károly uralkodása alatt.....515

ZSOLDOS ATTILA

László püspök várai.....531

TABULA GRATULATORIA547

C. Tóth Norbert*

Nemesi gyűlés Tordán az 1410-es években Mikor és miért?

Valamikor az 1410-es évek második felében István erdélyi püspök, Csáki Miklós erdélyi vajda és Nádas(d)i Salamon fia, Mihály székely ispán levelet intézett az erdélyi szászok hét székéhez. Ebben közölték velük, hogy a Torda városába összehívott erdélyi nemesekkel tanácskozást tartottak, amelyen ismertették velük uruk, Zsigmond római és magyar király levelét. A nemesek a királyi levél tartalmának megismerése után elhatározták, hogy a nemesség harmadrésze, a parasztoknak (*rustici*) pedig a tizedrésze vonuljon hadba. Ezért a három főember arra kérte a szászokat, hogy a döntés értelmében tizedrészük fegyverezze fel magát és készüljön a király szolgálatára. A parancsnak is beillő felkérést Tordán, *Oculi* vasárnap utáni hétfőn írták meg.¹

A forrás természetesen nem ismeretlen a történeti kutatás számára, szövege nyomtatásban több helyen is napvilágot látott már. 1840-ben Johann Karl Schuller adta ki kelet nélkül,² 1872-ben Ștefan Moldovan Kemény József gyűjtéséből szintén ugyanígy,³ valamint Szabó Károly 1890-ben 1420 körüli évvel.⁴ Végül az első modern kiadása az erdélyi szászok idézett oklevéltárában Franz Zimmermann, Karl Werner és Georg Müller szerkesztésében 1902-ben jelent meg. A szerkesztők a levél kibocsátásának hozzávetőleges időpontját aláíróinak méltóság- és tisztségviselése alapján 1415. március 4. – 1419. március 20. közé tették.⁵ Az *Oculi* vasárnap ugyanis mozgó ünnep: e húsvét előtti negyedik, azaz nagyböjt harmadik vasárnapja, amely a mise *introitusáról* (*Oculi mei semper ad Dominum*) kapta nevét, a húsvéti ünnepkör más elemeivel együtt évről évre más napra esik.

A forráskiadók mellett a történészek is „felfedezték” maguknak az oklevelet, amelynek elsődlegesen a parasztok hadba hívására vonatkozó része keltette fel a figyelmüket. Ennek megfelelően Demény Lajos az erdélyi parasztfelkelésről írt munkáiban használta fel, más kérdés, hogy a korábbi

* A szerző a Magyar Nemzeti Levéltár főlevéltárosa és a HUN–REN–Magyar Nemzeti Levéltár–Szegedi Tudományegyetem Magyar Medievisztikai Kutatócsoportjának vezetője.

¹ UGDS III. 651. (nr. 1766.); regesztáját lásd ZsO V. 321. sz. – A levél az MNL OL gyűjteményében 1401. március 7-i kelettel szerepel (MNL OL DF 244 643).

² SCHULLER 1840. 18.

³ MOLDOVAN 1872. 211.

⁴ SzO III. 38.

⁵ UGDS III. 651. (nr. 1766.).

forráskiadások alapján tévedésből egyazon oldalon belül két különböző évvel (1415, 1420) is idézte.⁶ Borosy András a telekkatonaságról írt monográfiájában használta fel ezt a forrást,⁷ a székely ispánokról írt értekezésében pedig Kordé Zoltán is említette az oklevelet. Kordé a szász oklevéltárra hivatkozva előbb az 1415. év alatt idézte,⁸ utóbb, könyvének egy másik helyén viszont a tordai gyűlés határozatát, amelyet „a rendi jellegű gyűlések irányába tett első lépésnek” tekint, már a levél kiadásával összhangban 1415–1419 közötti dátummal hozta.⁹ Ugyanakkor egyikőjük sem foglalkozott behatóbban azzal, hogy miért is kellett felfegyverezni ennyi embert.

A szász oklevéltár szerkesztői, mint említettem, 1415 és 1420 közé keltezték a levelet az archontológiai adatok alapján: Upori István 1401-től állt az erdélyi egyházmegye élén, a püspökséget 1419. május 23-i haláláig töltötte be.¹⁰ Csáki Miklós erdélyi vajda először 1402 januárja és 1403 szeptembere között Marcali Miklóssal párban, majd másodszor immár egyedül 1415. január 13-tól mutatható ki a tartomány élén, és a tisztséget szintén haláláig, amely valamikor 1426. május 8. előtt következett be, viselte.¹¹ A levél harmadik aláírója, Nádas Mihály 1405. július 4. és 1421. január 14. között adathozható a székelyek élén.¹² E hivatalviselési adatok alapján – amint azt már a levél kiadói is megállapították – egyértelmű, hogy legkorábban 1415. március 4-én, legkésőbb 1419. március 20-án, míg a köztes években 1416. március 23-án, 1417. március idusán és 1418. február 28-án írhatták a levelet, illetve ennek következtében pedig az e dátumok előtti napokban tarthatták Tordán a gyűlést. Minket természetesen az érdekel, hogy ezen fél évtizedes perióduson belül a gyűlés maga melyik időpontra tehető, hiszen a parasztok mozgósításán túl politikatörténeti szempontból is fontos információkat találunk a levélben. Tartalma alapján ugyanis nagy biztonsággal következtethetünk arra, hogy valamilyen külső ellenség ellen kellett a mozgósítani Erdély haderejének egy részét.

Tanulmányomban tehát arra keresem a választ, hogy melyik évre keltezhető a levél és az ennek alapján feltételezhető hadi esemény. Ennek érdekében megvizsgálom mind az öt lehetőséget (évet) külön-külön (nem feltétlen időrendi sorrendben), és először kizárom azokat, amelyek biztosan nem jöhetnek szóba, majd azokat veszem sorra, amelyek felmerülhetnek, mindezek végén – reményeim szerint – egyetlen, minden szempontból megfelelő és más források segítségével is megtámogatott év fog a rostán

⁶ DEMÉNY 1960. 98., 159., 200.; DEMÉNY 1987. 56. – A levelet valószínűleg a SzO III. 38. alapján hozta 1420-as évvel.

⁷ BOROSY 1971. 43. (feltüntetve a szász és székely oklevéltárat is), ugyanő a 32. oldalon a levéllel kapcsolatban Demény Lajos korábbi munkáját is idézte, de nem vette észre, hogy ugyanazt a forrást használta.

⁸ KORDÉ 2019. 76. 263. jegyzet.

⁹ KORDÉ 2019. 198.

¹⁰ ARCHONTOLÓGIA 1301–1457. I. 70.

¹¹ ARCHONTOLÓGIA 1301–1457. I. 13., 14.

¹² ARCHONTOLÓGIA 1301–1457. I. 193. – Ispánságára lásd bővebben KORDÉ 2019. 72–80.

fennakadni, amely megadja a választ a kérdésre. Értelemszerűen persze előfordulhat, hogy a később esetlegesen előkerülő újabb források alapján szükséges lehet újragondolni a keltezést.

A levél lehetséges keltezése

(1) A dátumok közül az időben legutolsót, az 1419. március 20-i keltezést vethetjük el legkönnyebben. E hónap 13-án ugyanis Csáki Miklós erdélyi vajda több báróval, úgymint Perényi Péter országbíróval, Ozorai Pipo temesi ispánnal, Marcali Dénes szlavón bánnal, Nagymihályi Albert vránai perjellel, Szántói Lack Dávid egykori szlavón bánnal, Kanizsai István egykori ajtónállómesterrel, valamint a vajda öcsével, Csáki Györggyel bizonyosan Székesfehérváron tartózkodott¹³ többek között a Konstanzból Pozsonyon keresztül a koronázó városba érkező Zsigmond királlyal.¹⁴

(2) Az 1418. február 28-i keltezést is biztosan kizárhatjuk, jóllehet éppen volt rá ok, amiért készütségbbe lehetett helyezni az erdélyi csapatokat.¹⁵ Öreg (I.) Mircea (cel Bătrân) havasalföldi vajda 1418. január 31-én hunyt el.¹⁶ Halálával nehéz esztendőök köszöntenek majd be Havasalföldre,¹⁷ ami nem kevés izgalmat is kelthetett Erdélyben, de a vajda halálhíre az ekkor Konstanzban tartózkodó¹⁸ Zsigmond királyhoz, illetve az uralkodó parancsa Erdélybe biztosan „nem fordult meg” 28 nap alatt. Ugyanakkor a levelet aláíró három országnagy hollétééről ekkoriban nem sok információ van: Upori István erdélyi püspök január 13-án a Fehér megyei Szentimrén pereskedett,¹⁹ az erdélyi vajda csak május 22-én bukkant fel éppen Tordán (és utána júniusban Küküllővárban és Gyulafehérvárott, majd augusztusban Váradon és végül októberben ismét Küküllővárban tartózkodott),²⁰ a székely ispánról pedig nem tudunk semmit.

¹³ ZsO VII. 185. sz., vö. C. TóTH 2004. 474.

¹⁴ Vö. a ZsO VII. kötet előszavában írtakkal és Zsigmond király ekkori tartózkodási helyeivel (ITINERARIA 1382–1438. 103.).

¹⁵ Ismeretes II. Ulászló lengyel királytól két év és napi kelet nélküli Zsigmond királyhoz szóló levél, amely az oszmánok Havasalföldön és Moldvában tett hadmozdulatairól számol be. Mályusz Elemér annak idején 1420 nyarára keltezte és vette fel az oklevéltárba (ZsO VII. 2022. és 2033. sz.). Nemrégiben Pálosfalvi Tamás az oszmán–magyar háborúkról szóló könyvében meggyőző érvek alapján arra a következtetésre jutott, hogy a levelek inkább 1418 nyarára keltezhetők (PÁLOSFALVI 2016. 68–69.). Ugyanakkor óvatosságra int, hogy az egyik levélnek van keltezési helye (Piotrków), amely viszont a lengyel király tartózkodási helyeinek sorába csak 1419 és 1420 nyarán illik bele (GASIOROWSKI 1972. 71., 72., vö. 69.). Mindenesetre bármelyik időpontra is helyezzük a leveleket, a tordai tanácskozás időpontja tekintetében sem pro, sem kontra nem tudjuk felhasználni.

¹⁶ PANAITESCU 1944. 344. – 1418. május 29-én már fia, Mihály volt a vajda (ZsO VI. 1965. sz.).

¹⁷ Vö. PÁLOSFALVI 2016. 69–70.

¹⁸ ITINERARIA 1382–1438. 101.

¹⁹ ZsO VI. 1372. sz.

²⁰ C. TóTH 2004. 474.

(3) A következő lehetőség a legkorábbi, az 1415. március 4-i időpont. Ez esetben már korántsem vagyunk olyan egyszerű helyzetben, jöllehet közvetett adataink segítségével szinte egyértelmű véleményt tudunk mondani. Korábban szó esett róla, hogy Csáki Miklós az erdélyi vajdaságot 1415. január 13-án²¹ már viselte: ekkor az uralkodó által Konstanzban kibocsátott, Albeni²² Henrik kolozsmonostori apáthoz szóló levelében szerepel, mint aki az apátot jobb belátásra fogja bírni, ha nem teljesíti parancsát.²³ A parancslevélből egyértelmű, hogy Miklós vajdai kinevezése már korábban megtörténhetett. A vajdai méltóságban Csáki elődje, Stibor cselekvő szerepben utoljára 1414. január 16-án fordul elő, amikor – halálára készülvén – Vágújhelyen ágostonos kolostort alapított;²⁴ a hónap végén neve még szerepel egy királyi privilégium méltóságsorában,²⁵ de február 25-én Zsigmond király már tudott Stibor haláláról.²⁶ Az ez évből ismert további méltóságsoros királyi privilégiumokban (utoljára október 23-án) a vajdai tisztséget üresedésben lévőknek jelezték,²⁷ illetve 1414. december 6-án – Budán – a kancellária még nem tudott Miklós új tisztségéről²⁸ (1415. április 23-án viszont már igen).²⁹ Az előbbieket alapján Csáki Miklós vajdai kinevezését valamikor az év végére tehetjük, valószínűleg Zsigmond mint római király aacheni koronázása (nov. 8.) utáni időszakra, Csáki Miklós ugyanis Nádas Mihály társaságában jelen volt az ünnepi eseményen.³⁰ Ugyanakkor azt nem tudni, hogy Csáki Miklós 1415 szeptemberéig, amikor Szebenben volt,³¹ hol tartózkodott. Nádas Mihály székely ispán már július legvégén Brassóban volt bizonyos szükséges ügyek elintézése végett (*in quisbusdam certis negotiis expediendis*),³² mint alább látni fogjuk, nem kizárt, hogy Csáki is Erdélyben tartózkodott már ekkor. Upori István erdélyi püspökről azonban ismét nem tudni semmit.

²¹ ARCHONTOLÓGIA 1301–1457. I. 14. – Méltóságsorban nevét az első 1415-ből fennmaradt privilégiumban, július 23-án tüntették fel (ARCHONTOLÓGIA 1301–1457. I. 558.).

²² KOLOZSMON. KONV. I. 43–48.; ARCHONTOLÓGIA 1301–1457. II. 10.

²³ ZsO V. 57. sz.

²⁴ ZsO IV. 1585. sz.

²⁵ ARCHONTOLÓGIA 1301–1457. I. 14. – Azt ugyanakkor mindenképpen meg kell jegyezni, hogy ismert egy 1414. május 27-én Csejten Stibor vajda nevében kibocsátott, egy 1351. évi soltészlevelet átíró privilégiuma (ZsO IV. 2027. sz.); sem az 1351. évi (AOKL XXXV. 779. sz.), sem pedig az 1414. évi oklevél hitelességével kapcsolatban nem merült fel kétely azontúl persze, hogy az utóbbi időpontban Stibor vajda már nem élt. Vö. még DVOŘÁKOVÁ 2009. 298.

²⁶ ZsO IV. 1718. sz.

²⁷ ARCHONTOLÓGIA 1301–1457. I. 558.

²⁸ ZsO IV. 2767–2769. sz.

²⁹ ZsO V. 544. sz.

³⁰ ARCHONTOLÓGIA 1301–1457. I. 497.

³¹ C. TÓTH 2004. 473.

³² ZsO V. 912. sz.

Az új vajda nem sietett a szolgálati helyét elfoglalni. Noha az újdonsült tisztségviselők kinevezésük után nem sokkal igyekeztek elődjük helyetteseit lecserélni, így a jelen esetben is azt várnánk, hogy a néhai Stibor vajda embere, Nadabi László alvajda³³ neve eltűnik a kiadványokból és a helyét átveszi Csáki Miklós kinevezettje. Ennek ellenére azt látjuk, hogy Nadabi még egy évvel ura halála után is hivatalban volt: 1415. március közepén (6–18.),³⁴ illetve György-nap nyolcadán (máj. 8.)³⁵ Szentimrén, a(z al)vajdai széken adott ki okleveleket, és júliusban a váradi káptalan is neki jelentett még.³⁶ Csáki Miklós alvajdája, váraskeszi Lépes Loránd³⁷ első, e minőségében kibocsátott oklevele 1415. szeptember 16-án kelt Tordán.³⁸ Úgy tűnik azonban, hogy a zökkenőmentes váltás érdekében rövid ideig – a Mihály-napi oktáván – még Nadabi is hivatalban maradt: október 13-án Lépes oklevelében Nadabi is alvajdaként szerepel,³⁹ sőt az utóbbi 1415. október 21-én még pert halasztott.⁴⁰

Az új alvajda személye korántsem ismeretlen. Lépes Loránd ugyanis e tisztsége előtt Tamási János ajtónállómester (1409–1416) – előtte, 1403 és 1409 között erdélyi vajda⁴¹ – familiárisa⁴² és helyettese volt.⁴³ 1415. május 6-án még e minőségében nyugtázta Pozsony városa számára az urának járó pénz megfizetését.⁴⁴ (Utóda a tisztségben éppen egy hónappal később szerepel.)⁴⁵ Valamikor tehát nyár elején lépett át az új erdélyi vajda szolgálatába és maradt ott annak fia, László szolgálatában is egészen 1438 elejéig.⁴⁶ Mielőtt azonban továbblépnénk, érdemes visszatérni egy pillanatra a fentebb már említett, Nadabi László által május 8-án Szentimrén kibocsátott oklevélhez: e napon az alvajda egy per tárgyalását „a vajdai tisztségben történt változás okán” (*ratione mutationi[s] honoris wayvodatus*) halasztotta el a Keresztelő Szent János születése ünnepének (június 24.) nyolcadára.⁴⁷

³³ ARCHONTOLÓGIA 1301–1457. I. 14. (1415. május 12-ig jelzi).

³⁴ ZSO V. 327., 355–56., 385. sz.

³⁵ WASS OKLT. 322. sz.

³⁶ ZSO V. 862. sz.

³⁷ ARCHONTOLÓGIA 1301–1457. I. 14. (1415. október 17-től jelzi).

³⁸ WASS OKLT. 323. sz.

³⁹ WASS OKLT. 325. sz., a perhalasztó levélben ugyan „*cum procuratoriis litteris Ladislai de Nadab alias vicevayvode Transsilvanie*” (MNL OL DF 252 867) szerepel, de ez esetben a regeszta szövegével összhangban nem az „egykori”, hanem a „másik” jelentésében használta a jegyző. Vö. LLMAeH I. 132. A2a.

⁴⁰ WASS OKLT. 326. sz.

⁴¹ ARCHONTOLÓGIA 1301–1457. I. 14.

⁴² 1407-ben már Tamási János erdélyi vajda szolnoki alispánja volt (ARCHONTOLÓGIA 1301–1457. I. 200.).

⁴³ ARCHONTOLÓGIA 1301–1457. I. 49.

⁴⁴ ZSO V. 595. sz.

⁴⁵ ARCHONTOLÓGIA 1301–1457. I. 49.

⁴⁶ ARCHONTOLÓGIA 1301–1457. I. 14.

⁴⁷ WASS OKLT. 322. sz. (a regeszta készítője szerint a „ratione szó után egyidejűleg törölve: mutationis[?]” – e törlés véleményem szerint inkább az írásképből adódik;

Lépes Loránd átlépésének és Nadabi alvajdának a vajdai tisztségben történt váltásra utaló oklevelének időpontjai túl közel esnek ahhoz, hogy mindezt véletlennek tekintsük, éppen ezért a helyzet magyarázatra szorul. A fenti adatok alapján az eseményeket a következőképpen rekonstruálhatjuk: Csáki Miklós 1414 novembere után elnyerte a vajdai tisztséget, ennek híre legkorábban 1415. január végére juthatott el Erdélybe (a kolozsmonostori apátnak küldött parancsal). Az új vajda – talán – május elejére informálta Nadabi László alvajdát további teendőiről, egyúttal – ismét csak talán – jelezte neki, hogy a következő hónapban felkeresi a tartományt és átveszi ő vagy helyettese az ügyek intézését. Erre, azaz az új alvajda kinevezésére azonban csak szeptember elején kerülhetett sor, Lépes Loránd ugyanis a hónap közepétől mutatható ki, ráadásul egy hónapig még Nadabival együtt. Mindezek az adatok együttesen kizárják, hogy a tordai gyűlésre 1415 márciusában került volna sor.

(4) A negyedik lehetséges keltezés az 1417. március 15-i időpont. Csáki Miklós erdélyi vajdával először az év nyarán, július 15-én találkozunk Budán.⁴⁸ Itteni tartózkodása szorosan összefügg az ekkor tartott – király nélküli – országgyűléssel.⁴⁹ Hogy ezen az erdélyi püspök és a székely ispán megjelent-e, nincsen információnk. Ha már most Erdélyre vetjük tekintetünket, akkor azt látjuk, hogy Lépes Loránd alvajda március 11-én és április 7-én Szentimréen adott ki okleveleket,⁵⁰ majd április 26-án már Déváról írt Szeben városának és a hét száz széknek arról, hogy kész bizonyos Kardos János főkapitány szervezkedése ellenében megsegíteni őket, egyúttal a hónap utolsó napjára Szentimrére hívta képviselőiket.⁵¹ Ugyanő Keresztelő Szent János születése ünnepének nyolcadán (július 8.) egy pert a havasalföldi hadjárat miatti mozgósítás miatt halasztott el Mihály-nap nyolcadára.⁵² A hadjáratra végül nem tudjuk, sor került-e, noha Csáki Miklós vajda szeptember második felében Hátszegen tartózkodott a király külön írásos rendelkezése értelmében az uralkodót érintő bizonyos súlyos ügyek intézése végett (*nos ... de speciali litteratorio edicto domini nostri regis pro quibusdam arduis factis eundem dominum nostrum regem tangentibus in Haczk fuissimus constituti*).⁵³ Idézett adataink összességében gyakorlatilag kizárják, hogy a tanácskozásra 1417. március idusán került volna sor.

(5) Az egyetlen fennmaradó lehetséges időpont tehát a nemesség összejöveteléről beszámoló levél kibocsátására 1416. március 23. Mi mondható el erről az évről Erdélyben? A jelenből visszatekintve az év nyarát teljes

a váltás indoklása pedig inkább az alvajdai tisztségre utal; mint látni fogjuk, nem szükséges kicsavarnunk az oklevél szövegét, hogy más értelmezést adjunk neki).

⁴⁸ C. TÓTH 2004. 474.

⁴⁹ C. TÓTH 2014. 296.

⁵⁰ ZsO VI. 211., 299. sz.

⁵¹ ZsO VI. 368. sz. (a kiadások felsorolásával).

⁵² ZsO VI. 654. sz., MNL OL DL 62 792.

⁵³ ZsO VI. 951. (MNL OL DF 248 914).

egészében meghatározta a Mircea havasalföldi vajda megsegítésére indított hadjárat: már György-nap nyolcadán a királyi jelenléten azért halasztanak el egy pert, mert az egyik alperes Csáki Miklós erdélyi vajdával indul hadba (*Osvaldus unacum vayvoda de Chak[!] in subsidium Merche asseritur fore profecturus*).⁵⁴ Ugyanekkor Lépes Loránd erdélyi alvajda Szentimrén egyfelől ura, a vajda írásbeli parancsára, másfelől az ország nemessége akaratából (*tum de litteratorio mandato magnifici viri domini Nicolai de Chak vayvode Transsilvani, domini nostri metuendi, tum etenim voluntate regni nobilium*) Keresztelő Szent János születése (június 24.) ünnepének nyolcadára, amelyről július elején viszont a hátlapi feljegyzés szerint „a jelenlegi török elleni hadjárat okán” Mihály-nap (szept. 29.) nyolcadára halasztott egy pert.⁵⁵ (Ugyanekkor – talán az előző évi vereséget⁵⁶ megbosszulandó – Boszniába is terveztek törökellenes hadjáratot,⁵⁷ de arra végül csak novemberben került sor.)⁵⁸ Mit tudunk mindeközben a levél aláíróiról? Március 11-én Csáki Miklós vajda és Nádasi Mihály székely ispán Brassóban tartózkodott⁵⁹ – ismeretlen okból. Május 22-én Csáki Miklós Váradon, a váradi hiteleshely előtt tett bevallást a maga és testvére, illetve gyermekei nevében Kiskomád birtokuk határai, illetve egy birtokcsere ügyében.⁶⁰ A vajdát június 7-én Déván, majd augusztus 11-én Székelyvásárhelyen, végül szeptember 24-én Hátszegen találjuk.⁶¹ Upori István erdélyi püspök tartózkodási helyéről egész évben nincsenek információink.

Mielőtt választ adnék arra, hogy valóban erre az évre helyezhető-e a levél megírása, még egy forrást, mégpedig Zsigmond király május 16-án Londonból Csáki Miklós vajdának küldött levelét kell ismertetnem. A király parancsa szerint az erdélyi szászok hét székének képviselője elpanaszolta neki, hogy jóllehet az egresi apátság felsorolt Fehér megyei birtokain élő telepesei és népei (*universi hospites et populi*) hadakozás idején régóta a szászok bandériumába szoktak hadba vonulni és szükség esetén velük együtt a királyi seregbe bevonulni, amint az joguk és dicséretes szokásuk is (*tempore exercituali ab olim sub eorundem Saxonum nostrorum banderio exercituari ac procedere et ad nostrum exercitum una cum ipsis*,

⁵⁴ ZsO V. 1711. sz.

⁵⁵ ZsO V. 1862. sz. – Ugyanezen a napon az alvajda egy másik pert ugyanezzel az indoklással halasztotta el Keresztelő Szent János születése ünnepének nyolcadára (ZsO V. 1864. sz., MNL OL DL 73 954), ahonnan viszont azt „*propter paucitatem regni nobilium nobiscum adiudicare debentium*” Mihály-nap nyolcadára halasztott (ZsO V. 2087. sz., MNL OL DL 73 955).

⁵⁶ Vö. KRANZIERITZ 2012. 959–985.

⁵⁷ ZsO V. 1972., 1976., 1983. sz.

⁵⁸ ZsO V. 2421. sz. (1416. nov. 9.: *ad presentem nostrum exercitum versus Boznam motum sub banderio fidelis nostri Piponis de Ozora comitis Themesiensis* – MNL OL DF 220 903), vö. ENGEL 1987. 66., 82. 124. jegyzet.

⁵⁹ ZsO V. 1657. sz.; C. TÓTH 2004. 474.

⁶⁰ ZsO V. 1915–1916. sz.

⁶¹ C. TÓTH 2004. 474.

dum opportunum fieret, contribuere sint assueti [et de]buerint, tam de iure, quam de laudabili consuetudine), mégis az erdélyi nemesek a mondotakat arra akarják kényszeríteni, hogy az ő bandériumukban vonuljanak hadba (*tamen nunc nobiles earundem partium nostrarum Transsiluanarum praedictos hospites et populos praedictarum quattuor villarum ad exercituandum sub banderio ipsorum astringere et compellere niterentur*). Ezért az uralkodó meghagyja a vajdának, hogy akadályozza meg a nemeseket e törekvésükben és biztosítsa az egresi apátság négy falvában lakóknak, hogy a szokásuk szerint a szászok bandériumába vonulhassanak be.⁶² A panaszban elhangzottak összecsengenek a tordai gyűlésen a nemesség által elhatározott mozgósítással is, persze azt nem állíthatjuk, hogy a szászok panasza és a határozat között feltétlen ok-okozati összefüggés lenne. Ugyanakkor, amennyiben erre az évre datáljuk a levelet, akkor egy gyors lábú futárnak március végétől a királyi oklevél kibocsátásáig (május 16.) rendelkezésére álló másfél hónap bőven elegendő lehetett az út megtételére és panasz(levél) kézbesítésére. Felmerülhet, hogy a szászok a gyűlést vagy az ott hozott határozatról szóló értesítést be sem várva, mivel – mint láttuk – a vajda és a székely ispán március 11-én éppen körükben, Brassóban tartózkodott, akiktől megtudhatták a gyűlés összehívásának okát. Ráadásul erre mintha utalás is lenne a vizsgálatunk tárgyát képező levélben, mivel a püspök, a vajda és az ispán a szászoknak azt írták, hogy az „előttetek világosan kifejtett” (*vobisque limpide specificatis*)⁶³ ügyekben tartott tordai gyűlésen hozták a nemesek a határozatot. (Csáki és Nádasai a Brassó–Torda városok közötti 227 km-es utat egy hét alatt kényelmesen megtehetette.) Összegezve a fentieket, úgy gondolom, hogy az erdélyi nemesség tordai gyűlésére – legnagyobb valószínűséggel – március közepén került sor, és ennek értelmében a szászokhoz szóló levél dátuma 1416. március 23.

Az 1416. évi havasalföldi hadjárat

Upori István erdélyi püspök, Csáki Miklós erdélyi vajda és Nádasai Mihály székely ispán által a szászokhoz küldött levél – még egyszer hangsúlyozzuk: legvalószínűbb – keltének meghatározása után további források bevonásával, illetve analógiák felhasználásával arra kívánok választ adni, hogy mi okból volt szükséges mozgósítani az erdélyi haderő egy részét. Előbb azonban ideje bővebben ismertetni a szóban forgó levél tartalmát.

Tudjátok meg – írta levelében a három országnagy –, hogy mi a Torda városába az erdélyi részekről összegyűlt nemességgel tanácskozást tartottunk az uralkodó által ránk bízott és előttetek világosan kifejtett ügyekben, amikor is a király úr levelét szintén bemutattuk nekik (*Noveritis nos una cum praesentis partis Transsilvaniae regni nobilibus pro habendo cum*

⁶² UGDS IV. 17. (nr. 1794.); regesztája: ZsO V. 1896. sz.

⁶³ UGDS III. 651. (nr. 1766.)

eisdem tractatu in negotiis seu factis per serenissimum principem dominum nostrum, dominum Sigismundum Dei gratia Romanorum, Hungariae et caetera inclitissimum regem ac semper augustum nobis iniunctis vobisque limpide specificatis in civitatem Tordensem advenisse, ibidem etiam literas ipsius regiae maiestatis ipsis loquentes eisdem ostendisse). Ők a levél megtekintése után mindannyian egyhangúlag késznek mondták magukat a király úr szolgálatára, majd elhatározták előttünk, és úgy rendelkeztek, hogy a nemesség harmad-, a parasztok tizedrésze a király szolgálatára, ahová mi rendeljük őket, hadba fog vonulni (*Qui omnes voce unanimi visis dictis literis se ad quaevis servitia iam dicti domini nostri regis promptos exhibuerunt et sollertes, disponentes coram nobis et ordinantes tertiam partem nobilium, decimam vero rusticorum e medio ipsorum ad dicta servitia praetaxati domini nostri regis quocumque per nos vocarentur, more exercituantium deputare*). Ezért kérünk titeket, hogy miként a nemesség elhatározta a parasztok tizedrészenek hadba vonulását, úgy ti is álljatok készen a király szolgálatára szintén a tizedrészetekkel (*Unde vestras rogamus amicitias per praesentes, quatenus quemadmodum dicti nobiles, ut praemisum est, decimam partem rusticorum ipsorum famulaturam deputavere, conformiter et vos decimam partem omnium vestrorum ad iam dicti domini nostri regis servitia praelibata de vestri medio famulaturam velitis appromptuare*). Kelt a mondott Tordán, [1416.] Oculi vasárnap utáni hétfőn (március 23.).⁶⁴

Az első és legfontosabb következtetésünk, hogy Zsigmond király valamikor az év elején levelet intézett az erdélyi nemesekhez (és az erdélyi országnagyokhoz), amely azonban – mondhatni természetesen – nem maradt korunkra, így annak tartalmát az országnagyok leveléből kell kihámozunk. A király írásbeli utasítását a fentiek alapján a következőképpen rekonstruálhatjuk: 1) a király a püspök, a vajda és a székely ispán vezetésével sereget szándékozik felállítani; 2) a nemesség gyűljön össze Tordán és tárgyalja meg a hadrakelés módját, illetve hozzon az ügyben döntést; 3) e döntésükről tájékoztassák a sereg vezéreit és Erdély többi „nemzetét” is; végül 4) a sereg a megbízott vezetői (püspök, vajda, ispán) által kijelölt időpontban és helyen gyűljön össze, majd vezetésükkel induljon harchba.

De mi okból volt szükséges az erdélyi haderő mozgósítását elrendelni? Egyrészt – már idézett – forrásainkból tudjuk, hogy az erdélyi hadak nyáron Havasalföldre vonultak Mircea vajda megsegítésére,⁶⁵ másrészt arról is vannak információk, hogy az I. Mehmed szultán ellen fellázadt Musztafa

⁶⁴ UGDS III. 651. (nr. 1766.).

⁶⁵ ZsO V. 1711. sz.

Cselebi a havasalföldi fejedelmet is bevonta a trónért folytatott küzdelmébe.⁶⁶ A felek már 1415-ben szövetségre léptek egymással, majd Musztafa a Mircea vajdától kapott katonákkal 1416 márciusában már a Dunánál táborozott, készen a Mehmeddel történő megütközésre. A szultáni ellentámadás azonban a Pietro Loredano velencei kapitány által vezetett velencei hajóhad Gallipolinál aratott május 29-i győzelme miatt – ekkor még – elmaradt, aminek következtében a Musztafa vezette sereg könnyedén betörhetett a birodalomba és felpredálta Bulgáriát. A támadókat azonban az odaérkező Mehmed fia, a későbbi szultán, (II.) Murád legyőzte, Musztafa pedig Thessalonikibe menekült a bizánci helytartóhoz.⁶⁷ Ezen események előszele már az előző évben is érezhető volt, így nem lenne meglepő, ha Mircea vajda követei révén valamikor 1415 végén, 1416 elején beszámolhattott – a valahol Narbonne/Perpignan – Avignon – Lyon táján tartózkodó⁶⁸ – Zsigmond királynak az oszmánok általi szorongatott helyzetéről. Az uralkodó, amint az általában ilyenkor történt, a katonailag illetékes személyhez, az erdélyi vajdához irányította Mirceát, illetve követeit, egyúttal nyilván tájékoztatva erről Csáki Miklóst és társait is. Az ügyek megbeszélésére – talán – március elején Brassóban kerülhetett sor, ahol az erdélyi vajda és a székely ispán – mint láttuk – biztosan jelen voltak,⁶⁹ míg a havasalföldi vajda vagy követei elképzelhető, hogy megjelent(ek). Innen a magyar vezetők a már korábban a király által Tordára összehívott gyűlésre mentek, ahol megszületett a fentebb már idézett határozat a sereg kiállításáról. Ennek részleteit a tárgyalásokat vezető Upori István erdélyi püspök, Csáki Miklós vajda és Nádas Mihály székely ispán március 23-án írta meg a szászoknak. Az előkészületek megtörténte után mindenki hazatért, és várta a hadba hívó parancsot. A hadjáratot előzetesen nyár elejére tűzhatték ki, ennek egyik első jele a György-napi nyolcadról a királyi kúriából ismert, ahol az országbíró azért halasztott el egy pert, mert az egyik fél az erdélyi vajdával Mircea vajda megsegítésére induló hadjáratban vesz részt.⁷⁰ Az erdélyi alvajdai széken egy oktávával későbből, a Keresztelő Szent János születése ünnepén tartott nyolcadról halasztottak el pert a török elleni hadjárat miatt.⁷¹ Ugyanezt támasztja alá a hadjárat eredményéről beszámoló július második felében keletkezett hír is (amelyről alább részletesen még lesz szó).

A vezérek közül egyedül Csáki Miklós erdélyi vajdával kapcsolatban van olyan adatunk, amelyet a hadjáratra történő felkészülésként értelmezhetünk: Miklós a maga és családja nevében a váradi káptalan előtt május 22-én elrendezett néhány függőben lévő birtokügyet.⁷² Csáki Miklós következő

⁶⁶ IMBER 2002. 20. – Az 1416. évi eseményekre lásd még SALGIRLI 2012. 56–68.; ÁGOSTON 2022. 59.

⁶⁷ PANAITESCU 1944. 333–334.

⁶⁸ ITINERARIA 1382–1438. 99–100.

⁶⁹ ZsO V. 1657. sz.

⁷⁰ ZsO V. 1711. sz.

⁷¹ ZsO V. 1862. sz. (hátlapi feljegyzés).

⁷² ZsO V. 1915–16. sz.

ismert tartózkodási helye, Déva városa (június 7.)⁷³ már arra utal, hogy a vajda visszatért tartományába és útban van a seregek – számunkra ismeretlen – gyülekező helyére. Szintén nem könnyű arra a kérdésre válaszolni, hogy melyik úton vonultak a csapatok Havasalföldre? Az erdélyi vajda dévai tartózkodása után – ismét csak róla van adat hollétére – augusztus 11-én már Székelyvásárhelyen (Marosvásárhelyen) időzött.⁷⁴ Az erdélyi seregek úticéljuknak megfelelően Havasalföldre alapvetően két úton mehettek: az egyik Szeben városát érintve a Vöröstoronyi-szoroson át, a másik Brassó városát érintve a Tömösi-hágon át vezetett (valószínűleg az előbbit használták). A kérdés eldöntésében sem a dévai, sem pedig a székelyvásárhelyi keltezés nem segít, mivel az előbbitől mindkét város könnyen elérhető (habár Szeben éppen félúton van), míg az utóbbi nagyjából egyforma távolságra van mindkét átkelési ponttól.

A hadjárat időpontjának meghatározása némileg egyszerűbb, mivel annak híre július 23-án már ismert volt Konstanzban⁷⁵ (Zsigmond király ekkor az angliai Leedsben tartózkodott).⁷⁶ Ha abból indulunk ki, hogy a sereg már visszaért Szebenbe vagy Brassóba és onnan a hírnek el kellett jutnia az 1344, illetve 1485 km-re lévő Konstanzig, amire 80 km-es átlag tempóval számolva kb. 17, illetve 19 nap volt szükséges, az következik, hogy a hadjárat július legelejére befejeződött. A határ átlépését annak alapján, hogy az erdélyi vajda június 7-én még Déván tartózkodott, beleszámítva a Déva és Vöröstoronyi-szorosig, illetve Tömösi-hágóig megteendő kb. 145, illetve 291 km-es utat, június közepére tehetjük. Mindezek alapján nagyjából kéthetes hadjáratról számolhatunk, amely megfelel a korban szokásos, korlátozott célú támadó hadjáratok időtartamának.⁷⁷ Mindezek után már csak egy kérdés van hátra: sokszor emlegettem már a hadjáratról Konstanzba érkezett hírt, de arról nem esett még szó, hogy milyen eredménnyel zárult – egy későbbi, talán erre az alkalomra is érvényes forrásunk alapján⁷⁸ – a

⁷³ ZsO V. 1985. sz.

⁷⁴ ZsO V. 2191. sz.

⁷⁵ ZsO V. 2136. sz.

⁷⁶ ITINERARIA 1382–1438. 100.

⁷⁷ Vö. C. TÓTH 2020. 99–112.

⁷⁸ 1426. május 8-án Zsigmond király adománylevelet bocsátott ki néhai Csáki Miklós fiai részére, amelyben részletezték – tudván persze, hogy Miklós nem csak ebben az egy hadjáratban vett részt – az egykori vajda tetteit: „*ipse a longinquis temporum processibus in diversis nostris et regnorum nostrorum presertim vero Transilvanarum predictarum et Transalpinarum parciū nostrarum arduis agendis et expeditionibus difficillimis nostrum scilicet et sacre nostre corone facta summe tangentibus fortuitis, immo formidabilibus casibus et imminentibus periculis se et sua pro nostri regii honoris exaltacione plerumque summittendo et non curando dampna, nec formidando pericula pro predicti regni nostri et ipsarum parciū nostrarum Transsilvanarum immo tocius Christiane plebis fidei defensione cum seivissimis Turcis, crucis Christi persecutoribus, Deo et hominibus exosis, veluti ex tartari profundo malignorum spirituum evolante multitudīne confinia prescripti regni et parciū nostrarum Transsilvanarum ac*

Csáki Miklós és – valószínűleg – Nádas Mihály székely ispán által vezetett hadjárat. A kölni egyetem követői július 23-án a zsinati eseményekről szóló beszámolójukban többek között arról azt is közölték egyetemükkel, hogy „az a hír érkezett Magyarországról, hogy a magyarok nagy győzelmet arattak a török ellen” (*venerunt nova de Hungaria, quod Hungari habuissent magnum triumphum contra Turcos*).⁷⁹ A győzelem és a szerencsés visszatérés után Csáki Miklós vajda – minden bizonnyal – Nádas Mihály székely ispán társaságában augusztus 11-én Székelyvásárhelyen, majd másfél hónappal később valószínűleg immár hazafelé tartva szeptember 24-én Kolozsváron időzött.⁸⁰

Összefoglalóan tehát elmondhatjuk, hogy az események rekonstruálása alapján a nemesség Torda városában tartott gyűlésére legvalószínűbben 1416. március közepén került sor és ennek révén az ott hozott határozatról beszámoló szászokhoz küldött (parancs)levelet valóban a hónap 23. napjára keltezhetjük. A gyűlés, illetve az, hogy Zsigmond király az adott terület nemességét kérte fel egy katonai ügy megtárgyalására és döntés meghozatalára, jól illeszkedik a „zsigmondi politikához”.⁸¹ Az országon kívül tartózkodó uralkodó ugyanis többször küldött a nemességnek egy-egy országgyűlés összehívása előtt javaslatokat bizonyos kérdések megvitatására. Az egyik ilyen alkalomra, mégpedig a hadügyi és a központi bíróságok átalakítása ügyében a nemesek véleményének kikérésére éppen ebben az időszakban (1415–1417) került sor,⁸² így az erdélyi nemességnek a király utasítására tartott tanácskozása is ebben a – nevezzük akár: rendi – keretben értelmezhető, és nem valami sajátos erdélyi belső fejlődés eredménye.

AOKL Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. XXXV. 1351. Szerk. Teiszler Éva. Budapest–Szeged, 2019.

ARCHONTOLÓGIA ENGEL Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–1301–1457 II. (História könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.) Budapest, 1996.

ÁGOSTON 2022 ÁGOSTON Gábor: Az oszmán hódítás és Európa. Budapest, 2022.

Transalpinarum hostiliter invadentibus, in dictis partibus Transsilvanis prelia acerbissima et bella durissima committendo, nostre celsitudini non modica servicia nobis placibilia studuit exhibere, sicque se ipsum nostre maiestati adeo gratum reddidit et acceptum, ut in suis serviciis placidissimis animus noster regius mitissime conquievit” – CSÁKY OKLT. I. 341.; regesztája: ZsO XIII. 542. sz.

⁷⁹ MARTENE–DURAND 1717. 1665., regesztája: ZsO V. 2136. sz. – A levélben arról is írtak, hogy a velenceiek is zsákmányoltak török hajókat, de hogy ez még a gallipoli győzelemmel kapcsolatos vagy egy későbbi akció híre, nem derül ki a szövegből.

⁸⁰ C. TÓTH 2004. 474.

⁸¹ MÁLYUSZ 1984. 108–109., 115., 139., 143–147.

⁸² MÁLYUSZ 1984. 174–175.; BÓNIS 1971. 103., 146.

- BÓNIS 1971 BÓNIS György: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Budapest, 1971.
- BOROSY 1971 BOROSY András: A telekkatonaság és a parasztság szerepe a feudális magyar hadszervezetben. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 60.) Budapest, 1971.
- C. TÓTH 2004 C. TÓTH Norbert: Zsigmond király tisztségviselőinek itineráriuma I. (Uralkodásának elejétől az 1420-as évekig). Századok 138. (2004) 465–494.
- C. TÓTH 2014 C. TÓTH Norbert: A király helyettesítése a konstanzi zsinat idején. Az ország ügyeinek intézői 1413–1419 között. In: „Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris”. Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából. Szerk. Bárány Attila–Pósán László. Debrecen, 2014. 289–313.
- C. TÓTH 2020 C. TÓTH Norbert: Szapolyai János erdélyi vajda törökellenes harcai (1510–1526). In: Egy elfeledett magyar királyi dinasztia: a Szapolyaiak. Szerk. Fodor Pál–Varga Szabolcs. (Mohács 1526–2026. Rekonstrukció és emlékezet) Budapest, 2020. 99–112.
- CSÁKY OKLT. Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez. I. 1. rész. Oklevelek 1229–1499. Szerk. Bártfai Szabó László. Budapest, 1919.
- DEMÉNY 1960 DEMÉNY Lajos: Az 1437–38-as bábolnai népi felkelés. Bukarest, 1960.
- DEMÉNY 1987 DEMÉNY Lajos: Parasztfelkelés Erdélyben. Budapest, 1987.
- DVOŘÁKOVÁ 2009 DVOŘÁKOVÁ, Daniela: A lovag és királya. Stiborici Stibor és Luxemburgi Zsigmond. Képek és történetek egy középkori magyar nemes életéből. Pozsony, 2009.
- ENGEL 1987 ENGEL Pál: Ozorai Pipo. In: Ozorai Pipo emlékezete. Szerk. Vadas Ferenc. Szekszárd, 1987. 53–88.
- GASIOROWSKI 1972 GASIOROWSKI, Anton: Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386–1434. Warszawa, 1972.
- IMBER 2002 IMBER, Colin: The Ottoman Empire, 1300–1650. The Structure of Power. London, 2002.
- ITINERARIA 1382–1438 ENGEL Pál–C. TÓTH Norbert: Itineraria regum et reginarum. Királyok és királynék itineráriumai (1382–1438). (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 1.) Budapest, 2005.

- KOLOZSMON.
KONV. JAKÓ Zsigmond: A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei I–II. (1289–1556). Kivonatokban közzéteszi és a bevezető tanulmányt írta Jakó Zsigmond. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 17.) Budapest, 1990.
- KORDÉ 2019 KORDÉ Zoltán: A székely ispáni méltóság története a kezdetektől 1467-ig. (Szegedi Középkorász Könyvtár 29.) Szeged, 2019.
- KRANZIERITZ
2012 KRANZIERITZ Károly: A Lašva környéki csata 1415-ben. Hadtörténelmi Közlemények 125. (2012) 959–985.
- LLMAEH Lexicon Latinitatis Medii Aevi Hungariae. A magyarországi középkori latinság szótára. Ad edendum praeparavit Iván Boronkai. I. (A–B) Budapest, 1987.
- MÁLYUSZ 1984 MÁLYUSZ Elemér: Zsigmond király uralma Magyarországon. Budapest, 1984.
- MARTENE–
DURAND 1717 Thesaurus novus anecdotorum. Tomus secundus, in quo continentur Urbani papae IV. epistolae LXIV. Clementis papae IV. epistolae DCCXI. ... Aliaque plura de Schismate Pontificum Avenionensium monumenta. Prodit nunc primum studio et opera Edmundi Martene et Ursini Durand. ([Paris],), 1717.
- MNL OL DF Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Diplomatikai Fényképgyűjtemény
- MNL OL DL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Diplomatikai Levéltár
- MOLDOVAN
1872 MOLDOVAN, Ștefan: Collecțiune de diplome d'in diplomatarium comitelui Iosifu Kemény, care privescu mai alesu pe români (valachi). In: Transilvania 5. (1872) 211–213.
- PÁLOSFALVI
2016 PÁLOSFALVI Tamás: From Nicopolis to Mohács. A History of Ottoman-Hungarian Warfare, 1389–1526. (The Ottoman Empire and its Heritage, vol. 63.) Brill, Leiden–Boston, 2016.
- PANAITESCU
1944 PANAITESCU, Petre P.: Mircea cel Bătrân. București, 1944.
- SALGIRLI 2012 SALGIRLI, Saygın: The Rebellion of 1416: Recontextualizing an Ottoman Social Movement. Journal of the Economic and Social History of the Orient 55. (2012) 32–73.
- SCHULLER 1840 Umriss und kritische Studien zur Geschichte von Siebenbürgen. I. (Urkundenbuch) Von J. K. Schuller. Hermannstadt, 1840.
- SzO Székely oklevéltár III. Szerk. Szabó Károly. Kolozsvár, 1890.

Nemesi gyűlés Tordán az 1410-es években. Mikor és miért?

- UGDS Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Bd. III. 1391 bis 1415. Von Franz Zimmermann, Carl Werner und Georg Müller. Hermannstadt, 1902. – Bd. IV. Bearbeitet von Gustav Gündisch. Hermannstadt, 1937.
- WASS OKLT. A Wass család cegei levéltára. Valentiny Antal oklevélkivonatait felhasználva bevezető tanulmányokkal és jegyzetekkel közléteszi W. Kovács András. (Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára 3.) Kolozsvár, 2006.
- ZsO Zsigmondkori oklevéltár I–XV. (1387–1428). Szerk. Mályusz Elemér–Borsa Iván–C. Tóth Norbert–Neumann Tibor–Lakatos Bálint–Mikó Gábor–Péterfi Bence. Budapest, 1951–2022.